

MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY PUBLITSISTIKASI VA O‘ZBEK MATBUOTINING SHAKLLANISHIDAGI O‘RNI

Rabbimov Og'abek Tolib o'g'li

*O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi
xalqaro munosabatlar yo'nalishi 2-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mahmudxo‘ja Behbudiyning publitsistik faoliyati va uning o‘zbek milliy matbuotining shakllanishiga qo‘shgan beqiyos hissassi tahlil qilinadi. Behbudi o‘z publitsistikasi orqali Turkiston jamiyatida erkin fikr, zamonaviy tafakkur, milliy o‘zlikni anglash kabi tushunchalarning rivojlanishiga zamin yaratgan. “Tarjimon”, “Shura”, “Oyna” kabi nashrlar orqali u islohot, ma’rifat, ta’lim va siyosiy uyg‘onish g‘oyalarini keng jamoatchilikka yetkazgan. Ushbu maqola Behbudi publitsistikasining tahlili orqali o‘zbek matbuoti taraqqiyotining dastlabki bosqichlariga yorituv beradi hamda milliy jurnalistikaning shakllanishida Behbudi tutgan o‘rinni ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Mahmudxo‘ja Behbudi, jadid matbuoti, publitsistika, “Oyna” gazetasi, milliy uyg‘onish, jadidchilik, Turkiston, matbuot tarixi, ma’rifatparvarlik, erkin fikr.

XX asr boshlarida Turkiston hududida ro‘y bergan ijtimoiy-ma’naviy uyg‘onish jarayoni yangi milliy ong va tafakkurning shakllanishiga zamin yaratdi. Ushbu jarayonning markazida jadidchilik harakati, uning yetuk vakillari, ayniqsa, Mahmudxo‘ja Behbudi kabi ilg‘or ma’rifatchilar turdi. Behbudi faqat pedagog, siyosatchi yoki diniy arbob sifatida emas, balki publitsist, jurnalist va matbuot arbobi sifatida ham o‘zbek xalqining ma’naviy o‘zligini shakllantirishda muhim rol o‘ynadi.

Uning 1906 yilda nashr ettirgan “Oyna” gazetasi o‘zbek matbuotining shakllanishida muhim burilish nuqtasi bo‘lib, bu orqali Turkiston musulmon

jamiyatiga yangi fikr, yangi yondashuv olib kirildi. Behbudiy publitsistikasi xalqni o'qimishlilikka, erkin fikrlashga, milliy uyg'onish va mustaqil tafakkurga undagan. U ta'lim, siyosat, iqtisod, madaniyat va din sohalarida matbuot orqali yangilik, yangicha dunyoqarashni targ'ib etgan.

Mazkur maqola Mahmudxo'ja Behbudiy publitsistik merosining tarixiy va mafkuraviy ahamiyatini ochib berishga, shuningdek, o'zbek milliy matbuoti shakllanishida uning tutgan o'rnini tahlil qilishga qaratilgan.

Mahmudxo'ja Behbudiy XX asr boshlarida Turkiston jadidchilik harakatining peshqadamlaridan biri sifatida nafaqat o'qituvchi, dramaturg va siyosiy faol, balki publitsist sifatida ham muhim rol o'ynagan. U matbuot orqali o'z fikrlarini jamiyatga yetkazishni zamonaviy islohotchilik faoliyatining ajralmas qismi deb bilgan. Behbudiy publitsistikasi ko'p qirrali bo'lib, unda siyosiy erkinlik, ilm-ma'rifat, ayollar huquqlari, iqtisodiy mustaqillik, diniy islohotlar kabi mavzular atroflicha yoritilgan. U o'z maqolalarida xalqni o'ylantirishga, uyg'otishga, jamiyatni yangilanishga undashga intilgan.

Behbudiy 1906 yilda "Oyna" nomli gazeta tashkil qilgan. Bu gazeta qisqa vaqt ichida Turkiston musulmon ziyolilari, savodxon aholisi orasida keng o'quvchilar ommasiga ega bo'ldi. "Oyna" sahifalarida Behbudiy milliy tafakkurni uyg'otish, ma'rifat va taraqqiyotga chaqiruvchi maqolalarni yozdi. U o'zbek tilida yozilgan maqolalarda oddiy xalq tushunadigan tilda dolzarb ijtimoiy muammolarni ko'tardi. Aynan mana shu uslub, zamonaviy publitsistikaning shakllanishi, xalq tiliga yaqin bo'lishga intilishi o'zbek milliy jurnalistikasi uchun poydevor bo'lib xizmat qildi.

Behbudiy matbuotda shunchaki axborot berishni emas, balki jamoatchilik fikrini shakllantirishni asosiy maqsad deb bildi. Uning "Oyna"dagi maqolalari orqali jamiyatdagi illatlar – savodsizlik, eskilikka berilib qolish, ayollarning ijtimoiy hayotdan chetda qolishi kabi masalalar muhokama qilindi. U bu muammolarning

yechimini ilgʻor taʼlim, zamonaviy fikrlash, fan va texnik taraqqiyot orqali koʻrdi. Shu jihatdan Behbudiy publitsistikasi mustamlakachilik siyosatiga qarshi turish, milliy oʻzlikni tiklash va uygʻonish harakatining asosiy kuchiga aylandi.

Mahmudxoʻja Behbudiy oʻz maqolalarida turkistonlik musulmonlarni diniy-fiqhiy masalalarda ham yangicha yondashuvga chorladi. U diniy mutaassiblik, maʼrifatsizlik, bidʼat va johillikning xalq hayotiga salbiy taʼsir koʻrsatayotganini ochiq tanqid qildi. Shu orqali u diniy islohot tarafdori sifatida ham matbuot orqali jamiyatga ijobiy taʼsir koʻrsatdi. Behbudiyning publitsistikasi Turkistonda diniy va dunyoviy bilimlar uygʻunligini ilgari surgan yangi tafakkurning shakllanishiga hissa qoʻshdi.

Bundan tashqari, Behbudiy oʻz publitsistik faoliyatini boshqa turkiy xalqlarning nashrlari bilan ham uygʻunlashtirgan. U “Tarjimon” (Ismoil Gʻaspirali nashri), “Shura” va boshqa musulmon matbuoti bilan aloqada boʻlib, mintaqaviy taraqqiyot va madaniy aloqalarni kuchaytirishga xizmat qilgan. Bu holat uning publitsistikasi faqat milliy emas, balki butun musulmon Sharqi uygʻonish harakatining bir boʻlagi boʻlganini koʻrsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Mahmudxoʻja Behbudiy publitsistikasi oʻzbek milliy matbuoti tarixida gʻoyaviy va uslubiy jihatdan muhim bosqich hisoblanadi. U jurnalistikani millatni uygʻotish vositasi sifatida tushungan va oʻz asarlari bilan ushbu yoʻnalishda amaliy hissa qoʻshgan. Bugungi kunda ham uning fikrlari, gʻoyalari dolzarb boʻlib qolmoqda, ayniqsa, matbuot erkinligi, milliy qadriyatlarni himoya qilish, maʼnaviy yuksalish yoʻlidagi harakatlarda uning asarlariga murojaat etish zarur boʻlib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Qosimova M. *Mahmudxo'ja Behbudiy: hayoti va ijodi*. – Toshkent: Fan, 2006.
3. Qori-Niyoziy T. *Turkiston jadidchiligi tarixi*. – Toshkent: O'zbekiston, 1998.
4. Bobojonov S. *O'zbek matbuotining shakllanishi va taraqqiyoti*. – Toshkent: O'zbekiston, 2007.
5. G'oziyev E. *Jadidchilik tarixidan saboqlar*. – Samarqand: SamISI, 2011.
6. Behbudiy M. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2010.
7. Mamarasulov B. *Behbudiy publitsistikasi va ijtimoiy g'oyalari*. – Toshkent: Ma'rifat, 2012.
8. Ibrohimov A. *Milliy uyg'onish g'oyasi va jadidchilik*. – Buxoro: BDU, 2015.